

MỘT LOÀI KHOAI SỌ THUỘC CHI COLOCASIA (ARACEAE) HOANG ĐẠI MỚI BỔ SUNG CHO HỆ THỰC VẬT VIỆT NAM

Nguyễn Văn Dư

Viện Sinh thái và Tài nguyên Sinh vật, Viện KH&CN Việt Nam

Giới thiệu

Chi khoai sọ là một chi nhỏ thuộc họ Ráy (Araceae) bao gồm 12 loài trên toàn thế giới [1]. Tuy nhiên, một số loài trong chi lại có giá trị hết sức quan trọng là làm thức ăn cho người và gia súc từ rất sớm trong lịch sử phát triển loài người như Khoai sọ, Dọc mùng, v.v. Ở Việt Nam, trong một thời gian dài chi Khoai sọ được biết tới chỉ với 2 loài phổ biến là Khoai sọ, Khoai môn hay Môn sọ (*Colocasia esculenta* L.) và Dọc mùng (*C. gigantea* Hook. f.). Mới đây, qua những lần nghiên cứu thực vật tại vườn Quốc gia Ba Vì, chúng tôi đã phát hiện một tập đoàn Khoai sọ mới gồm 3 loài. Trong số đó loài *C. lihengiae* C.L. Long đã được báo cáo trong hội thảo Khoa học cơ bản năm 2003 [2 & 3]. Năm 2004, trong đợt tới thăm và làm việc tại Kunming (Trung Quốc), chúng tôi được biết các nhà phân loại thực vật Trung Quốc mới công bố một loài Khoai sọ mới, loài *C. menglaensis* J.T. Yin, H. Li & Z.F. Xu [4]. Sau khi nghiên cứu các mẫu thu được ở Ba Vì, cùng với việc trao đổi trực tiếp với các tác giả của loài *C. menglaensis*, chúng tôi khẳng định loài *C. menglaensis* có đặc điểm hoàn toàn phù hợp với một trong các mẫu còn lại thu được ở Ba Vì (còn lại một số hiệu nữa cũng thu ở Ba Vì nhưng chưa xác định được tên). Loài này có đặc điểm rất khác biệt so với các loài khoai sọ khác bởi có đặc điểm nổi bật là cuống lá, cuống bông mo thường có lông ngắn, mịn, 4-5 bông mo liên tiếp xuất phát từ một nách lá.

Khoá định loại các loài *Colocasia* ở Việt Nam

1A. Bông nạc có phần phụ dài hơn 3 cm.

2A. Cuống lá không có lông tơ mịn; phiến mo thường vàng nhạt, thơm mùi đu đủ
.....1. *C. esculenta*

2B. Cuống lá có lông tơ mịn; phiến mo vàng đậm, không thơm
.....2. *C. menglaensis*

1B. Bông nạc có phần phụ dài dưới 3 cm hoặc không có.

3A. Phiến mo trắng-xanh; có phần phụ; cuống lá có phần trắng.....2. *C. gigantea*

3B. Phiến mo vàng; không có phần phụ; cuống lá không như trên.....3. *C. lihengiae*

Colocasia menglaensis J.T. Yin, H. Li & Z.F. Xu, 2004. Ann. Bot. Fennici 41: 223-226.

Cỏ cao cỡ 50-60 cm. Thân rễ chính dài 20-40 cm, rộng 3-5 cm; thân rễ nhánh tập trung ở phần đỉnh thân rễ chính, dài 15-20 cm, rộng cỡ 4 mm, bao bởi lá vảy xanh nhạt, có đốt dài 3-4 cm, bò ngang trên mặt đất. Lá hình khiên, 5-6(7) lá cùng tồn tại; cuống lá 50-60 cm, phần bẹ dài cỡ 1/3 cuống, mở ra rộng, phần trên hình trụ, rộng cỡ 1 cm, xanh lục nhạt, có lông mịn bao phủ; lông rất ngắn, cỡ 0,3 mm; phiến lá hình trứng, dài tới 40 cm, rộng 30-35 cm; phần trước cuống hình trứng, dài 25-27 cm, đỉnh nhọn, có mũi nhọn ngắn; phần gốc lá, dài 15 cm, lõm xuống hình tim, 2 đuôi lá hình bầu dục, đỉnh tù hay nhọn, phần nối nhau giữa 2 đuôi dài cỡ 5-7 cm; mặt trên lá xanh lục đậm, mặt dưới nhạt hơn; gân bên hình lông chim, 7-9 cặp, nổi rõ ở mặt dưới, có lông ngắn giống ở cuống lá; gân mép cách mép lá 3 mm. Bông mo 3-4 cái ở nách lá; cuống bông mo hình trụ, dài cỡ 20 cm, phủ đầy lông giống như cuống lá, bao bởi lá vảy dài gần bằng cuống; mo dài tới 20-24 cm; ống mo hình trứng thuôn, dài 3-6 cm, rộng cỡ 1,2 cm, mép cuộn lại, xanh lục; phiến mo hình mác tới tam giác thuôn, dài 15-18 cm, rộng 4,5 cm, khá dày, đỉnh nhọn, màu vàng đậm, quay ngang vuông góc với trục bông mo và chỉ mở ở phần bao phần hoa đực khi thụ phấn, 2 đầu cuộn chặt lại. Bông nạc không cuống, ngắn hơn mo, dài 16 cm; phần cái hình trụ hay hình nón, dài 2-3,2 cm, rộng 7-9 mm, mang nhiều hoa bất thụ xen lẫn với bầu; phần bất thụ giữa phần đực và phần cái ở giữa hình trụ, rộng 1-1,5 cm, 2 đầu loe ra, dài 1-1,5 cm; phần hoa đực hình trụ, dài 4 cm, nâu đậm; phần phụ hình dùi, dài khoảng 6 cm, gốc hơi thắt lại, đỉnh thuôn nhọn, màu nâu nhạt.

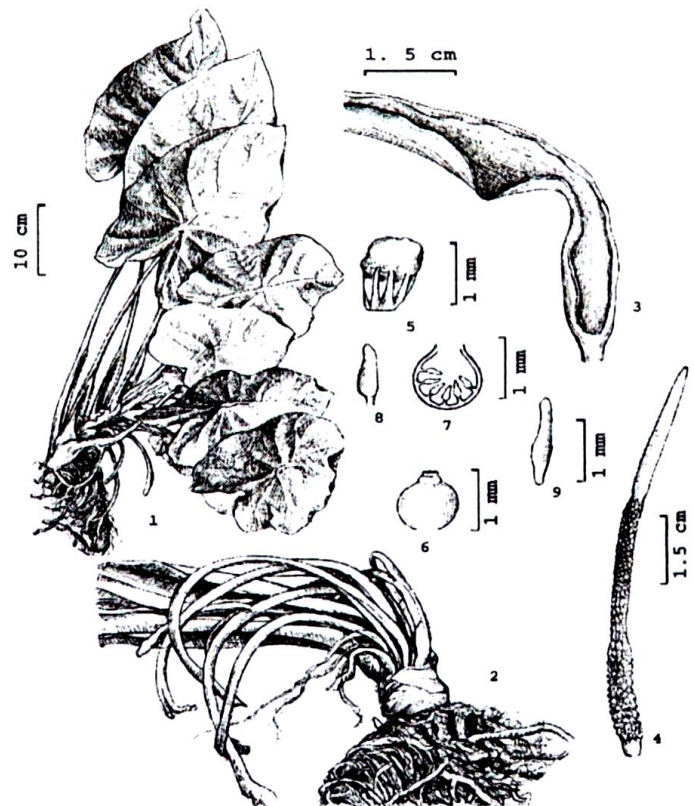
Colocasia menglaensis J.T. Yin, H.

Li & Z.F. Xu:

1. Dạng sống; 2. Thân & kiểu xuất phát của bông mo; 3. Mo; 4. Bông nạc; 5. Hoa đực; 6. Bầu; 7. Bầu cắt dọc; 8. Noãn; 9. Hoa bất thụ. (Hình vẽ theo mẫu N.V. Dư & N.X. Viết 359 (HN))

Typus: China, Yunnan province, Mangla County, Nangong mountain, 101°26'29"E, 21°38'26"N, 1086 m alt., Yin Jian-Tao 30 (Holo. HITBC).

Sinh học và sinh thái. Cây sống trên đất, dưới tán rừng thường xanh, ẩm, ở độ cao 900-1100 m. Bông mo thường xuất hiện liên tiếp 4-5 bông vào tháng 5-7 từ một nách lá.

Mẫu nghiên cứu: Hà Tây, Ba Vì, vườn Quốc Gia, lối lên nhà thờ cũ, ở độ cao 900m, T.Croat & N.V. Dư 77860 (HN, MO) & N.V. Dư & N.X. Viết 359 (HN).

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Govaert et al. *World Checklist and Bibliography of Araceae*, Kew Publ. London, 2002, 560p
2. Long, C.L. & K.M. Liu. *Colocasia lihengiae* (Araceae: Colocasieae), a new species from Yunnan, China. *Bot. Bull. Acad. Sin.* 42, 2001, pp. 313 -317.
3. Nguyễn Văn Dư & Nguyễn Xuân Viêt. Một loài mới thuộc chi Khoai môn (*Colocasia*) được phát hiện ở Việt Nam. *Những vấn đề Nghiên cứu cơ bản trong Khoa học Sự sống. NXB Khoa học & Kỹ thuật Hà Nội*, 2003, 400, tr.66-68.
4. Yin , J. T. et al. *Colocasia menglaensis* (Aracea e), a new species from Southern Yunnan China. *Ann. Bot. Fennici* 41, 2003: pp. 223-226.

Lời cảm ơn

Để hoàn thành bài báo này, tôi đã nhận được sự hợp tác nghiên cứu của GS. Li Heng (Viện Thực Vật Kunming, Trung Quốc), sự giúp đỡ phòng Thực vật, Viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật cũng như của đề tài nghiên cứu Cơ bản. Tôi xin chân thành cảm ơn tất cả sự giúp đỡ nhiệt tình đó.

VNU. JOURNAL OF SCIENCE, Nat., Sci., & Tech., T.XXI, N_o3, 2005

A NEW SPECIES OF COLOCASIA (ARACEAE) CONTRIBUTED TO THE FLORA OF VIETNAM

Nguyen Van Du

*Institute of Ecology and Biological Resources
Vietnamese Academy of Science & Technology*

In the paper, the author describes the species *Colocasia menglaensis* J.T. Yin, H. Li & Z.F. Xu as a new species for Flora of Vietnam. This species is different from other species in the genus by its petiole and peduncle covered by very short hairs and having 4-5 inflorescences at an axil. This species is close to *C. esculenta* L. in having long appendix but it differs from *C. esculenta* in having dark yellow and nonsmell spathe as well as above characters.